

**СЪВРЕМЕНОТО ПРЕОСМИСЛЯНЕ НА ВЗАИМОВРЪЗКАТА
КОМПОЗИЦИЯ-ТАНЦ-ХОРЕОГРАФИЯ**

Доц. д-р Мария П. Кърджиева

Варненски свободен университет „Черноризец Храбър“

***РЕЗЮМЕ:** Текстът в настоящия доклад поставя акцент върху взаимодействието композиция – танц – хореография, като базисни понятия в танцовото творчество и се търсят отговори на въпросите – в какво се състои тяхното единство; съществува ли обединяващ елемент и логична последователност в трите понятия?*

***КЛЮЧОВИ ДУМИ:** композиция, танц, хореография*

**A CONTEMPORARY REINTERPRETATION OF THE COMPOSITION-DANCE-
CHOREOGRAPHY RELATIONSHIP**

Asst. Prof. Mariya P. Kardzhieva

Varna Free University „Chernorizets Hrabar“

***SUMMARY:** The text in this report emphasises on the composition-dance-choreography relationship as basic concepts in dance art and seeks answers to the questions of what constitutes their unity; is there a unifying element and a logical sequence for the three concepts?*

***KEY WORDS:** composition, dance, choreography.*

Практиката днес показва, че съществува объркване/смесване в използването на понятията „хореография“, „композиция на танца“ и „хореографски процес“. Изложеният текст е опит за анализ с цел внасяне на яснота в терминологичния апарат на танцовото изкуство.

Хореографията е изкуство, вероятно непознато в по-ранните епохи на развитие на човечеството, но днес тя е сценичен вид изкуство. Всяка хореография представлява

художествено произведение, разкриващо своето съдържание чрез сценичното действие, осъществявано от хореограф постановчик, изпълнение на танцьори, изкуството на художника, осветителя, дизайнера и др. Танцът, като краен резултат от хореографската композиция, поставен в параметрите на сценичната кутия, придобива пространствено-времени измерения и се характеризира с нови естетически качества.

Хореографията е изкуство, структурирано в система от специфични изразни средства и техники. Техният художествено изразителен език създава хореографски изображения, които се проявяват чрез музикално-ритмични движения. Това обуславя една специфична особеност в хореографията, а именно нейната непосредствена връзка с музиката, която спомага за разкриването на художествения образ в неговата пълнота и яркост чрез темпоритмични построения.

От голямо значение при анализа на музикалните изкуства е връзката композитор–изпълнител. В хореографията тази връзка е съществено усложнена, тъй като между композитора и изпълнителя е ситуирана фигурата на хореографа. С оглед на триединството композитор–хореограф–изпълнител е допустимо да се констатира, че хореографското творчество е специфичен и сложен процес.

Танцът, разглеждан като вид изкуство, художествена творба, предполага да се постави в плоскостта на творческия процес. Задача, която в своята същност е нелека и изисква съвременен прочит на понятието „танц“, както и конструирането му чрез процесите на композицията.

Формулирането на танца по този начин, като изследователски обект, цели преосмисляне на горепосочения модел композиция – танц – хореография и създалата се взаимовръзка, изграждаща авторско сценично произведение.

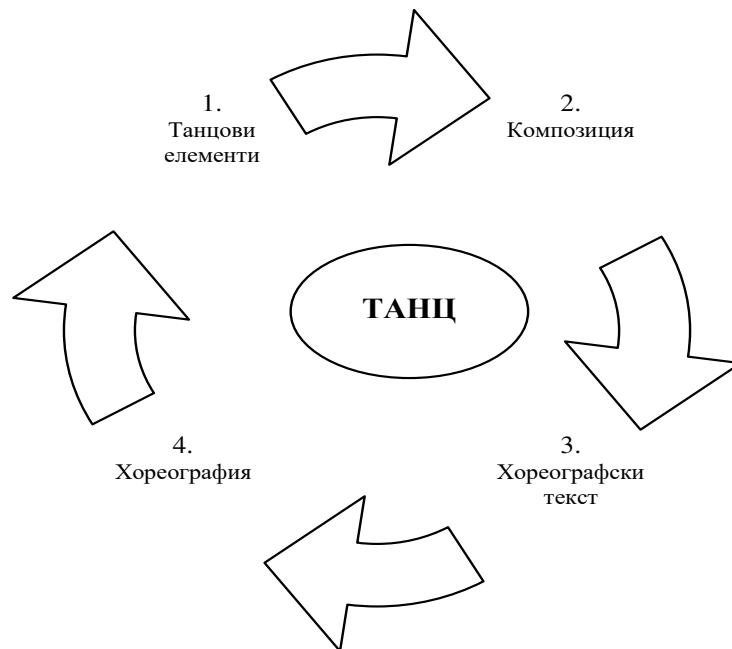
Предполага се, че композицията е творчески процес, а хореографията определя завършеност на цялото или част от него с всички художествени елементи, установява вида изкуство, визира и автора. Танцът се разглежда като крайния продукт на хореографията и композицията в завършена форма, или терминът „танц“ в изложениия текст ще се използва и разбира като изкуството, което е резултат от композицията и/на хореографията, плод на креативната авторова мисъл.

В този ред на мисли хореографията и композицията са творчески процеси, а танцът е крайният продукт и определя жанра на танцовото изкуство (фолклорен, класически, съвременен).

Композицията е процесът на сглобяване и спояване на множеството елементи в едно цяло. Това цяло наричаме хореография. А хореографията е художествено-естетически продукт, следователно тя не е процес, както е посочено по-горе в текста. Тя е част от цялото или цялото, готовият хореографски текст е хореография.

Наблюденията върху развитието на танца в съвременната практика разкриват съществуващата взаимовръзка между понятията при процеса на създаване на танц.

Фигура 1 представя графично логиката на изложената авторова теза.

Фиг. 1 Процесът на създаване на танц

Следва да се направи обобщението, че танцовите елементи се композират, изгражда се хореографски текст, на базата на текста се създава хореография с краен продукт танц в завършена форма, където танцовите елементи представляват изразните средства, а хореографският текст е на частта или на цялото.

Композицията се появява с възникването на хореографското изкуство, това предопределя, че се отнася до изконни художествени качества. Тя осмисля изкуството,

като му придава съдържателност. Енциклопедичните източници тълкуват думата „композиция” (от лат. *compositio* – събиране, свързване, съставяне, подреждане) като естетическа категория за обозначаване на принципите в художествената действителност. Изкуството на композицията е система от инструменти за трансформация на артистичния материал в художествено произведение.

В научната литература се посочва, че от момента на своето възникване „композицията” съдържа в себе си общи представи за свързването и съчетаването на елементите и се търси отговор на въпроса „Какво всъщност е композиция?”. Защиават се различни тези, като например, че е нещо твърде абстрактно, като средновековна схоластика, или е практическа дейност за създаване на изкуство, но всъщност не се разглежда като естетическа категория.

Като обект на научни разработки в областта на изкуството композицията се възприема като способ за построение на художественото произведение, като принципи за свързване на еднотипни и разнородни компоненти и части, съгласувани помежду си. В изкуството композицията се свързва с такива категории, като „художествена форма” и „естетическо възприятие”.

Многовековно е съществуването на локална теория за композицията в ораторското изкуство, музиката, литературата, архитектурата, театъра и т.н. Но наблюденията сочат, че в научното пространство теорията на композицията в рамките на естетиката все още остава в сянка.

Косвено понятието „композиция” излиза на преден план в естетическата теория на Едмънд Бърк в „Изследване на произхода на нашите идеи за възвишеното и красивото” (1757). На първо място той поставя категорията „възвишено”, а тя предполага разглеждане на въпроса за композицията като съотношение на елементите на различните величини. Например в литературата композицията е съществен елемент в изграждането на художествените форми, предпоставка за превръщането на литературното произведение в естетическа творба. В драматичната композиция представлява последователното свързване на хетерогенни елементи: експозиция – завръзка – развитие на действието – кулминация – спад в действието – развързка – епилог. Названията на тези елементи съвпадат с названията на елементите на драматургическия сюжет, но в него се определят като етапи в развитието на художествения конфликт, които имат отношение не към

съдържанието на произведението, а към неговата форма. Оказва се, че сюжетът в литературата, театъра, киното, танца е основен елемент, имащ реални характеристики. Той може да се определи като способ, който преобръща вижданията на публиката, преструктурира жизнената реалност в художествена.

В танца композицията е естетически принцип за преобразяване на реалността в художествено действие. В своята същност е творчески процес (механизъм), който цели създаването на художественотворчески продукт във формата на танцово произведение. В основата на този процес е творецът хореограф.

Съществена е разликата между **танц и композиция на танца**. Танцът представлява удоволствие от движението, изпълнено с умение и точност. Той дава свобода на чувствата, докато процесът „композиция на танц“ е създаване на произведение на изкуството: „Става дума да се даде свобода на въображението, за да се създаде нещо ново, да се изведе на преден план решение на проблем“¹. Въпреки това да създадеш ново движение или да дадеш идея за движение не е достатъчно, тъй като според Редфърн² – един от първите инициатори за промяна в танцовото образование, танцът започва да се разбира като форма на изкуството: „...когато движението не се отнася само до наслада от движение/пластика на тялото, а формира едно цяло, структурира “нещо“, така че съставните му части са съгласувани, изградени от връзки, придаващи нарастващо значение.“

Танцът е широко понятие поради това, че се наблюдава под много форми, извършвани по различни причини в различен контекст. Съвременните тенденции в неговото развитие го разглеждат като вид изкуство в неговото жанрово разнообразие, със съответните специфики на мястото, където се изпълнява, и на културните среди, които го консумират. Да вземем например фолклорните танци. В Енциклопедия „Британика“ **фолклорният танц** се описва така: „движенията на тялото са прости и спокойни, ръцете са на кръста или се полюшват в ритъм. В някои танци изпълнителите играят солово, в други са хванати за ръце, за рамо или по двойки. Стъпките обикновено се повтарят в дълга поредица, но те често следват доста сложни и строго подредени модели, като например осморка, кръгове или редици. В рамките на тези групи е специфично преминаването от

¹ Robinson, K. The Element. Viking. New York, 2009.

² Redfern, H. B. Concepts in Modern Educational Dance. Henry Kimpton, London, 1973.

фигура във фигура. Много от използваните стъпки във фолклорния танц са основа в балета. Въпреки че различните страни имат различни стилове на танца, повечето от тях споделят общи форми и движения. Най-ранната форма е затвореният кръг, наблюдава се във всички фолклорни танци и произлиза от ритуал/поклонение, обикаляне в кръг около ритуалния обект. Танцьорите са хванати за ръце, за рамо, на леза и са изправени пред центъра на кръга. В по-сложните форми те се движат към и извън кръга с определени движения.”³

Философи, критици, хореографи, изследователи предлагат различни дефиниции за танц, тъй като самото понятие е твърде разтегливо. Неговото съдържание се мени в зависимост от епохата и нивото на развитие на танцовата култура.

Изложеният текст, свързан с понятието „танц”, дава основание да се направи изводът, че преди всичко танцът е човешка потребност и това е причината да съществува хилядолетия. Танцът е отражение на живота – мисли, настроения, чувства, умения. Нужен е на човечеството като вид изкуство, създаващо красота със специфични изразителни средства: пластични и музикални, динамични и ритмични, зрителни и слухови. Музикално-пластичната му образност е емоционална, заразителна, увлекателна. Всичко това определя поетиката в танца.

Днес при дефинирането на танца като понятие е необходимо да се следва един основен принцип, а именно, че танцът е изкуство, което използва състоянието на телодвижението за себеизразяване чрез естетическо действие. Той е изключителна проява на физическо умение, което може да предава едновременно енергия и очарователна наслада. В този смисъл американският хореограф Марта Греъм определя танца като истински израз на дълбоки емоционални чувства, отделящи се чрез движенията на тялото.

Според изявлението на Редфърн, цитирано по-горе, композицията е процесът на създаване на единно цяло, включващо в себе си съвместими елементи, които са взаимосвързани и са в хармоничен синтез. Тоест, за да се осъществи успешно моделиране, е необходимо хореографът да е напълно запознат с характера на танцовите елементи, за да се комбинират.

От казаното дотук може да се заключи, че композицията на танца следва да се разглежда като творчески процес. Въпросът какво представлява този творчески процес

³ <http://www.britannica.com>, достъпно на 02.07.2014.

води след себе си сложен в своето съдържание отговор. Танцовото творчество насърчава естетически преживявания, които са формирани от последователност в изграждането на художествена идея.

Танцуването е освобождаване на емоция и себеизразяване, естетическо преживяване не само за изпълнителя, но и за зрителя. Красотата на физическото движение е естетически оценена в много области – лека атлетика, спорт, гимнастика, плуване, но това не е изкуство. Произведението на изкуството е израз или въплъщение на нещо, оформено от разнообразни, но съвместими елементи за естетическо удовлетворение. И най-вече изкуството пресъздава живота чрез художествени образи. В действителните форми съдържанието е художествена измислица. Композицията на танца като едно цяло може да изразява и изобразява емоции и идеи. В своята същност тя е творчество, както композицията в музиката. Внимателно подобрите движения, изпълнени с усещане, предават съдържанието на танца убедително. А превръщането на житейската правда в художествено-танцово действие се нарича хореография.

Първите сведения за **произхода на хореографията** ни връщат обратно към древността, когато праисторическият танц е изпълнявал ритуални функции. Тази тенденция е продължила да се развива в културите на Древен Египет и Древна Гърция, докато в Древен Рим танцът започва да се възприема като зрелище.

Средновековието налага табу на хореографското изкуство. Въпреки това народният танц продължава своето развитие.

Официално процесът в развитието на хореографията се възобновява в периода на Ренесанса, но истинският му разцвет датира от XVII век, когато във Франция е създадена Кралската танцова академия (1661) “Парижката академия на танца установява общите и задължителни естетически и технически правила на сценическия танц, които са били разделени в три групи (вида): сериозна – праобраз на класическия танц, изискващ академическа стройност на изпълнението, красота на външната форма, изящество; комически танц – отличаващ се с виртуозност (гротеска, екзотичен); полухарактерен – пасторални танци, пейзажни (селски), фантастични.”⁴.

---

⁴ Иванов, И., Генезис и развитие на обучението по танц в Западна Европа, Годишник на ВСУ „Ч. Храбър“, том XIX, 2013

Формирането и развитието на балетното изкуство е свързано с културата на Италия, Англия, Австрия, и особено на Франция. Именно в тази страна започва процес на отделяне на балета от операта и предоставянето на балетното изкуство на статут на самостоятелен жанр в хореографията.⁵ Но както вече се отбеляза, развитието на хореографията се свързва не само с балета, но и с традиционния фолклорен танц.

Всеки значим български писател или поет е писал в своите произведения за хубостта на нашето хоро. Било, за да покаже красотата на стъпки и движения, характерни за българското танцово изкуство, било заради духовността, която то носи, или заради хубавите премени, без които не са излизали на мегдана на селото в празник.

Фолклорното танцуване неизменно съпровожда нашия народ, каквито и трагични изпитания да се изпречват пред него.

За изкуството, което получава названието „хореография”, се говори, след като танцът се професионализира и става сценичен вид изкуство. В литературните източници в областта на танца се представят трактовки, в които се отбелязва, че думата има гръцки произход: „*choreia* – танц” и „*grafos* – запис”. Енциклопедия „Британика” допълва, че „Хореографията е изкуството за създаване и обработване на танц. През VII и VIII век наистина означава писмен запис на танц. През IX и XX век обаче смисълът се променя, от писмено сведение хореографията става известна като танцопис, но не точно универсален”.⁶ В енциклопедичния текст се дава информация, че „Записът на танц е работата по анализа и описването, извършвана обикновено от хора, различни от хореографа, на език от знаци, който може и да не е разбираем за твореца”⁷.

Хореографията днес е загубила своя пряк смисъл и се е превърнала в широко понятие в изкуството, чиято основна съставна част е танцът в неговите разновидности. Много термини са производни на хореографията: *хореограф*, *хореоавтор*, *хореолог*, *хореографска школа*, *хореографска композиция*, *хореографска режисура*. Тук думите „танц” и „балет” са повече локални и са разделени една от друга в обозначението на различните понятия.

Оказва се, че танцът има обединителна функция и превръща хореографията в самостоятелен вид изкуство, в по тесен смисъл – в отделна сценична миниатюра, част от

⁵ За задълбочен анализ на развитието на балетното изкуство вж. **Луканов, П.** История на танца и балета. Дефекто, С., 2009.

⁶ <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/114504/choreography>, достъпно на 21.06.2014

⁷ Пак там.

спектакъл или част от изпълнение. Понятието включва в себе си различни направления, като например: класическия танц, народния или народно-сценичния танц, историческия или битов танц, балните танци, характерните танци. От друга страна, **танцът** се отличава от **хорото** или **ръченицата**, тъй като той е професионално изпълнение в обозначени определени фигури, елементи и художествени специфики, а хорото и ръченицата предполагат импровизация, свободно изпълнение и автентичност/изворност.

В основата на понятието **„фолклорен танц“** стоят думи, означаващи народно творчество и танц. Може да се заключи, че с това се изчерпва и самото понятие – народен танц. Но в практиката се употребяват термините „народен танц“ или „танц на фолклорна основа“. Съвременната трактовка на словосъчетанието „народен танц“ в своята същност включва обработката на фолклорния първоизточник, което разширява понятието и позволява образуването на ново – **„фолклорен сценичен танц.“**

За разлика от фолклорния танц, сценичният танц е подчинен на определени етапи при своето създаване, на отвореността към публиката, т.нар. четвърта стена, на законите на перспективата, изискването за завършеност, определеността на формата, времевите рамки и много други изисквания и критерии.

Разбира се, в този случай фолклорният танц запазва своята стилистика, но се променя, за да влезе в рамките на сценичността.

Придобиването на умения за сценични решения на танца става успоредно с развитието на другите видове изкуства, в частност театралното. Заедно с музиката, песента и словото танцът се качва на сцената. Съществено място той заема в музикалните спектакли – опера, оперета, мюзикъл. Постепенното развитие на танцовото майсторство на сцена позволява отделянето на сценичния танц в самостоятелен вид театрално изкуство, където цялото сюжетно действие се развива със средствата на танцовата лексика. Сценичният танц бележи ярко присъствие и развитие и в драматичния спектакъл. И днес той е един от компонентите в изграждането на сценичния образ.

Важна роля за развитието на сценичния танц и танцовия спектакъл до голяма степен оказва фолклорната хореография. В исторически план развитието на сценичния танц се свързва с развитието на балета, но обогатяването на професионалното танцово изкуство е свързано с фолклорната лексика.

Изложеният текст за хореографията може да се обобщи с думите на В. Уралска, която посочва, че „Хореографията е вид изкуство, което в своето многовековно съществуване се е превърнало в огромно дърво, чиято корона е богата на разновидности, обединени в своите строго съразмерни стволове и дълбоки корени.

А дървото расте и расте, и ето, че вече не само фолклорният, но и сценичният танц има свои пълнокръвни разклонения. Те на свой ред предлагат на зрителя богати и ярки сценични образи – класически, фолклорно-сценични, съвременни танци.

Възможностите на хореографията са удивително богати. В нейните нови видове се отразява постоянното развитие на социалния живот. Ето защо фолклорната хореография живее друг живот. На нейната основа се раждат нови за това изкуство обогатяващи изразни средства, нов танцов език.”⁸

Композиция – танц – хореография, взаимовръзка, която днес е необходимост поради факта, че танцът се професионализира и се превръща в хореографско изкуство, което е рожба на авторовата мисъл. Тази творческа креативност на хореографа творец развива хореографското изкуство на високо ниво и го превръща в култура, за която са необходими знания и умения.

Докладът е изнесен на кръгла маса на тема „Фолклорът в съвременната култура“, Шумен, 2015

ЛИТЕРАТУРА

1. **Иванов, И.**, Генезис и развитие на обучението по танц в Западна Европа, Годишник на ВСУ „Ч. Храбър“, том XIX, 2013.
2. **Луканов, П.** История на танца и балета. Дефекто, С., 2009.
3. **Щърбанова, А.** Тяло и танц. В: Български фолклор, кн. 4, 1995.
4. **John Blacking, Joann W. Kealiinohomoku.** The Performing arts: music and dance. Walter de Gruyter, 1979.
5. **Lange, R.** The Nature of Dance. Published by Macdonald and Evans, 1975.
6. **Redfern, H. B.** Concepts in Modern Educational Dance. Henry Kimpton, London, 1973.

---

⁸ Уралская, В. И. Природа танца. Советская Россия, М., 1981.

7. **Robinson, K.** The Element. Viking. New York, 2009.
8. **Royce, A.** The Anthropology of Dance. Indiana University Press, 1977.
9. <http://www.britannica.com>, достъпно на 02.07.2014.

АВТОР

Доц. д-р Мария Петрова Кърджиева

ВСУ „Черноризец Храбър”, катедра „Изкуства”

GSM 0887 20 75 72 // E-mail: m_kardjieva@abv.bg